

розглядати ізоляцію як вимогу режиму у виправних колоніях. Якщо звернутися до Великого тлумачного словника сучасної української мови, вимога – це норми, правила, яким хто-, що-небудь повинні підлягати; потреби, запити, які хто-, що-небудь має або ставить до когось, чогось [4, с. 141]. Тобто ізоляція засуджених – це система норм та правил, яким підлягає режим у виправних колоніях.

Тоді частина статті 102 КВК України, де вказано, що режим покликаний забезпечувати ізоляцію втрачає логічний зміст. Ізоляція не може водночас бути вимогою режиму та ним же забезпечуватися.

Вищевказане свідчить про необхідність переосмислення режиму у виправних колоніях та оновленню його нормативного закріплення. Твердження про те, що ізоляція виступає вимогою режиму, прийшло до нас з ВТК УРСР, зберігаючи і несучи собою значення режиму, як його уявляли за радянських часів.

Розуміючи, що режим у виправних колоніях – поняття, яке продовжує залишатися предметом наукових пошуків, ми все ж таки пропонуємо тезу про те, що його законодавче визначення потребує уточнення та пропонуємо внести зміни у назву статті 102 КВК України «Режим у виправних колоніях та його основні вимоги» на «Загальні засади режиму у виправних колоніях» та викласти ч. 1 статті 102 у такій редакції:

«Режим у виправних і виховних колоніях – це елемент покарань у виді позбавлення волі на певний строк і довічного позбавлення волі, який полягає у встановленій кримінально-виконавчим законодавством системі правил поведінки засуджених (режим відбування покарання) і заходів, що здійснюються виправними і виховними колоніями, спрямованими на досягнення мети покарання та кримінально-виконавчого законодавства (режим виконання покарання).

Режим забезпечується ізоляцією засуджених і спрямований на виконання засудженими покладених на них обов'язків; реалізацію їхніх прав і законних інтересів; нагляд за ними; безпеку засуджених і персоналу; роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії; зміну умов тримання засуджених».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автухов К. А. Виконання покарання у виді арешту : сучасні проблеми організації та правового регулювання : моногр. / Автухов К. А. – Х. : Право, 2013. – 200 с.
2. Кримінально-виконавче право України: Підручник для студентів юри-К 82 дичних спеціальностей вищих навчальних закладів/За ред. проф. А.Х. Степанюка. – Х.: Право, 2006. – 256 с.
3. Антонян Ю.М. Условия отбывания наказания в виде лишения свободы как объект теоретического исследования / Ю.М.Антонян, Е.А.Антонян // Человек : преступление и наказание. – 2010 – №4(71) – С. 42-46.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.). / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

*Лисодєд О. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінології та кримінально-
виконавчого права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ЗВЕРНЕННЯ

Міжнародні стандарти щодо права засуджених на звернення знайшли своє закріплення у більш-менш повному обсязі у національному законодавстві з питань виконання покарань лише з прийняттям КВК України. Так, у ст. 8 КВК України до основних прав засуджених

віднесено і право засуджених звертатися відповідно до законодавства з пропозиціями, заявами і скаргами до адміністрації органів і установ виконання покарань, їх вищестоящих органів, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейського суду з прав людини, а також інших відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, до уповноважених осіб таких міжнародних організацій, суду, органів прокуратури, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань. Стаття 8 також закріплює право засуджених давати пояснення і вести листування, а також звертатися з пропозиціями, заявами і скаргами рідною мовою, відповіді на які теж повинні надаватися мовою звернення. У разі відсутності можливості дати відповідь засудженому мовою звернення вона повинна надаватися українською мовою з перекладом її на мову звернення, який забезпечується органом або установою виконання покарань. Додатково у ч. 1 ст. 107 КВК України зазначається, що засуджені до позбавлення волі мають право у порядку, встановленому Кодексом і нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України, подавати пропозиції, заяви і скарги в усній чи письмовій формі від свого імені, а також здійснювати листування з особами, які знаходяться за межами колоній.

Ці положення КВК України у повній мірі відповідають конституційному праву громадян направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк (ст. 40 Конституції України) та Закону України «Про звернення громадян», який встановлює і форми звернень громадян (усна та письмова), а також види звернень: а) пропозиції (зауваження), б) заяви (клопотання) і в) скарги.

З огляду на чинне кримінально-виконавче законодавство, своє право на звернення в усній формі засуджені до позбавлення волі можуть реалізувати двома шляхами: 1) через особистий прийом у посадових осіб установ виконання покарань, який здійснюється відповідно до Порядку особистого прийому громадян у територіальних органах управління, установах виконання покарань, слідчих ізоляторах і навчальних закладах, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 30 травня 2013 р. № 1018/5, та 2) через осіб, які здійснюють нагляд і контроль за виконанням кримінальних покарань і мають право відвідувати установи виконання покарань.

Стосовно другого шляху, то засуджені до позбавлення волі з усіма пропозиціями, заявами та скаргами можуть звернутися: а) по-перше, до посадових осіб територіальних органів та центрального апарату ДПтС України, які здійснюють відомчий контроль за діяльністю органів і установ виконання покарань (ст. 23 КВК України); б) по-друге, до прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів в органах і установах виконання покарань при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян (ст. 22 КВК України); в) по-третє, до інших осіб, які мають право без спеціального дозволу (акредитації) відвідувати установи виконання покарань для здійснення контролю та проведення перевірок відповідно до ст. 24 КВК України, перелік яких і можливості яких значно розширив Закон України від 8 квітня 2014 р. № 1186-VII «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів». Головне – щоб адміністрація установ виконання покарань надавала дійсну можливість спілкування засудженим з цими особами.

Право на звернення у письмовій формі засуджені до позбавлення волі також можуть реалізувати двома шляхами: 1) під час того ж особистого прийому у посадових осіб установ виконання покарань як і в усному порядку та 2) через листування.

Питанням листування засуджених до позбавлення волі присвячена окрема ст. 113 КВК України, в якій зазначається, що всім засудженим дозволяється одержувати й відправляти листи і телеграми без обмеження їх кількості, але встановлюються певні правила і обмеження: а) отримання й відправлення кореспонденції засуджених здійснюється тільки через

адміністрацію колонії (розділ XII Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань); б) листи й телеграми відправляються засудженими за власний рахунок (як за гроші, зароблені у колоїї, так і за одержані за переказами) (ч. 1 ст. 113 КВК України); в) листування між засудженими, які перебувають у місцях позбавлення волі й не є родичами, допускається тільки з дозволу адміністрації колонії (ч. 2 ст. 113 КВК України); г) кореспонденція, яку одержують і надсилають засуджені до відбування покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього та максимального рівня безпеки, підлягає перегляду (ч. 3 ст. 113 КВК України); д) не підлягає перегляду і надсилається за адресою протягом доби з часу її подачі кореспонденція, адресована Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Європейському суду з прав людини, а також іншим відповідним органам міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноваженим особам таких міжнародних організацій, до суду, прокуророві (ч. 4 ст. 113 КВК України), захиснику у кримінальному провадженні, що здійснює свої повноваження відповідно до КПК України (ч. 5 ст. 113 КВК України). Кореспонденція, яку засуджені одержують від цих органів та осіб, перегляду також не підлягає. Цей перелік на сьогодні є вичерпним і розширеному тлумаченню теж не підлягає.

Проте, вищенаведені положення ст. 113 КВК України «хоча і здаються зрозумілими, – зазначає М. В. Романов, – все ж такі суперечать Конституції України» [4, с. 163]. З цим слід погодитися, адже дійсно ст. 31 Основного Закону гарантує кожному таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. «Отже, Конституція не передбачає таких інститутів, які могли б вводити, так би мовити, автоматичне обмеження таємниці листування. Кожен його випадок має бути санкціонований судом у межах конкретної справи й оформлений відповідним рішенням суду», – продовжує М. В. Романов і як варіант вирішення протиріччя пропонує або усунути зі ст. 113 КВК України положення про перегляд кореспонденції засуджених до позбавлення волі або ж у Конституції України сформулювати положення про обмеження таємниці листування в такий спосіб, щоб перегляд листів засуджених не залишався поза законом [4, с. 164].

На жаль, ця пропозиція, як і деякі інші, поки що залишаються тільки на папері. Зокрема, раніше вже висловлювалися міркування щодо включення до переліку органів, кореспонденція яких не підлягає перегляду, крім захисника та суду (які нарешті з'явилися у статті 113) ще й вищестоящих органів управління установами виконання покарань та спостережних комісій, які здійснюють громадський контроль за дотриманням прав засуджених відповідно до ч. 2 ст. 25 КВК України [1, с. 65, 66]. Але, як вбачається, це невігдно, у першу чергу, адміністрації установ виконання покарань та, мабуть, і самій ДПіТС України, адже ще більша кількість недоліків, порушень, зловживань та інших негараздів, минаючи «пиліне око наглядача», може стати відома широкій громадськості.

Слід також зазначити, що певна частина звернень, і особливо скарг, за свідченнями правозахисників, з різних причин (не прийняті, відхилені, вилучені, незареєстровані і т. і.), процедура прийняття чи розгляду яких порушена або які залишилися без реагування взагалі чи належного реагування, зовсім не доходить до адресатів [2; 3]. У зв'язку з цим, поки що виникають сумніви щодо можливості належної реалізації нової гарантії права засуджених на звернення, у тому числі і засуджених до позбавлення волі, що закріплена у ст. 8 КВК України Законом України від 8 квітня 2014 р. № 1186-VII, стосовно подання відповідних звернень у двох примірниках, один з яких з відміткою про отримання повинен залишатися у засудженого.

Тобто можна стверджувати, що на сьогоднішній день право засуджених до позбавлення волі на звернення та листування, навіть з обмеженнями, встановленими кримінально-виконавчим законодавством, у повному обсязі в установах виконання покарань не гарантується і в цьому напрямку ще слід плідно попрацювати і законодавцю, і органам, які реалізують державну політику у сфері виконання кримінальних покарань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі : моногр. / за заг. ред. А. Х. Степанюка. – Х. : Кроссрод, 2011. – 323 с.
2. Права людини в Україні 2011. Доповіді правозахисних організацій. XXVI. Права в'язнів [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1332336564>. – Заголовок з екрана.
3. Права людини в Україні 2013. Доповіді правозахисних організацій. 26. Права в'язнів [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1398062996>. – Заголовок з екрана.
4. Романов М. В. Правове регулювання права засуджених на листування і звернення з пропозиціями, заявами і скаргами / М. В. Романов // Пробл. законності : акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. ун-т «ЮАУ», 2011. – Вип. 115. – С. 162-170.

Лучко С. В.,

*кандидат юридичних наук, викладач
кафедри кримінального права
Дніпропетровського університету
імені Альфреда Нобеля*

РОЛЬ НОРМ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО ПОРЯДОК І УМОВИ ВИКОНАННЯ ТА ВІДБУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ

Відповідно до структури Закону України про порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань його Особлива частина характеризується такими ознаками. Перша полягає в тому, що Особлива частина являє собою сукупність кримінально-виконавчих норм, які визначають порядок і умови виконання кримінальних покарань, а також звільнення від відбування покарання у колоніях різних видів, особливості відбування покарання засудженими жінками і неповнолітніми. Друга ознака Особливої частини виражається в тому, що кримінально-виконавчі норми, які створюють Особливу частину, розташовані в певному порядку: від м'якого виду покарання до найтяжчого. Третьою ознакою є те, що кримінально-виконавчі норми Особливої частини видаються суто Верховною Радою України.

Наукою кримінально-виконавчого права доведено, що норми Закону України про порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань сьогодні цілком ґрунтуються на приписах Конституції України, відповідають потребам сучасного життя, відображають зміни, що сталися у політичній, економічній і соціальній сферах нашої держави.

Крім цього, норми Закону України про порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань покликані сприяти розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Водночас дані норми забезпечують:

формування державної політики у сфері виконання покарань Державною пенітенціарною службою України;

визначення Кримінально-виконавчого кодексу України базовим законодавчим актом, який регулює порядок і умови виконання кримінальних покарань;

виконання кримінальних покарань органами і установами Державної пенітенціарної служби України та іншими державними органами;

створення передумов для належної соціальної адаптації осіб, які звільнюються від відбування покарання.

В Особливій частині законодавець також формулює порядок і умови виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, виконання покарань у виді позбавлення волі, у виді довічного позбавлення волі. Крім того, законодавець окремо передбачив звільнення від відбування покарання, допомогу особам, які звільнені від відбування покарання, нагляд і